

RINGEN VAN STELTLOPERS, MEEUWEN EN STERNS IN 1998

verslag van de Steltloperringgroep FFF met de Tureluur uitgelicht

Klaas Koopman

Dit artikel doet verslag van de werkzaamheden en de resultaten van de ringgroep in 1998, het negentiende jaar van zijn bestaan. Na een bespreking van het veldwerk en de binnengekomen terugmeldingen wordt speciale aandacht geschonken aan de terugmeldingen van de Tureluur. Het betreft een voorlopige uitwerking zonder literatuurverwijzingen. Verslagen tot en met 1996 zijn gepubliceerd in Twirre. Vanaf 1997 worden de verslagen in rapportvorm uitgegeven. Het hier gepresenteerde verslag over 1998 is een bewerking van het rapport.

VELDWERK

In 1998 bestond het veldwerk vooral uit het vangen met mistnetten bij Holwerd en het vangen van broedvogels bij Holwerd, Leeuwarden en Hoogkerk. In tabel 1 zijn de totale aantallen gevangen vogels gegeven.

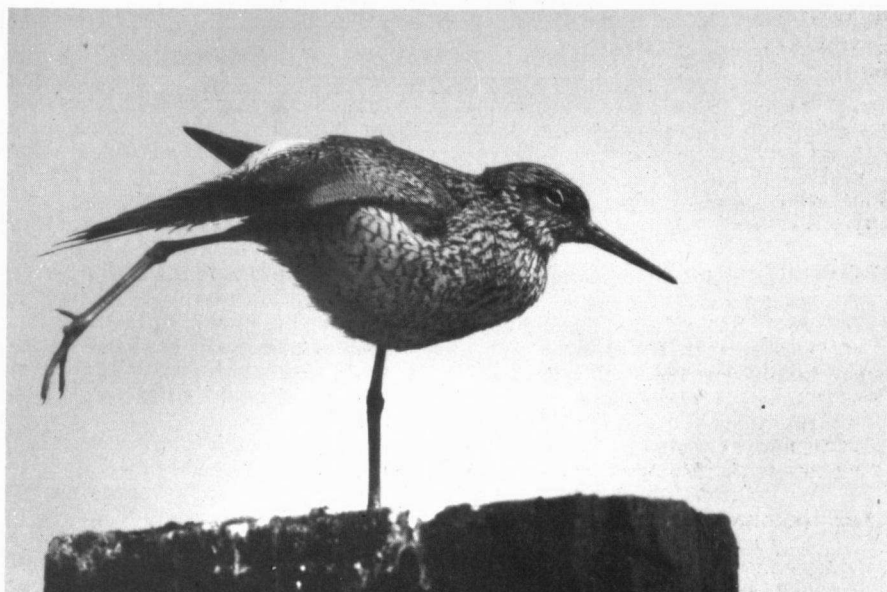
Tabel 1. Totale aantallen in 1998 gevangen vol-groeide steltlopers, meeuwen en sterns.

Scholekster	80
Kluut	35
Kievit	2
Goudplevier	1
Bontbekplevier	28
Zilverplevier	34
Kanoetstrandloper	44
Krombekstrandloper	36
Bonte Strandloper	245
Watersnip	1
Grutto	6
Rosse Grutto	8
Regenwulp	17
Wulp	9
Tureluur	183
Groenpootruiter	3
Steenloper	2
Kokmeeuw	151
Stormmeeuw	17
Zilvermeeuw	11
Visdief	43
Noordse Stern	7
Totaal	963

In zes nachten werden in totaal 686 vogels met mistnetten gevangen. Hiermee was de vangst van mistnetten aanzienlijk succesvoller dan in 1997 toen in tien nachten 423 vogels werden gevangen. Nieuwe soorten werden dit jaar niet gevangen. Wel werden van twee soorten uitzonderlijk hoge aantallen gevangen namelijk 28 Bontbekplevieren en 36 Krombekstrandlopers. Tot 1998 waren van deze twee soorten maximaal 10 respectievelijk 16 exemplaren in één jaar gevangen. Ook het drietal Groenpootruiters was een nieuw jaarrecord.

Het vangen van broedvogels verliep dit jaar redelijk. Bij Holwerd werden op acht dagen 157 vogels op het nest gevangen: 43 Scholeksters, 32 Kluten, 43 Kokmeeuwen, 7 Zilvermeeuwen, 25 Visdieven en 7 Noordse Sterns. Verder werden hier de volgende aantallen nog niet-vliegvlugge jonge vogels geringd: 14 Scholeksters, 13 Kluten, 40 Visdieven en 2 Noordse Sterns.

Op het dak van Christiaan Salvesen (de voormalige Frico) in Leeuwarden vingen we 13 volwassen Visdieven op het nest. Verder ringden we hier 78 niet-vliegvlugge jongen. Dit jaar broedde hier voor het eerst een paartje Kokmeeuwen op het dak, waarvan ook twee jongen werden geringd. Op

Tureluur

Foto: Anton Huijtema

de vloeivelden van de Suikerunie te Hoogkerk werden op vijf dagen totaal 81 Kokmeeuwen en 5 Visdieven op het nest gevangen. In de nabijgelegen weilanden werden 6 Grutto's op het nest gevangen. Bij Leek werden 8 Scholeksters en 1 Kievit op het nest gevangen.

Door het ontbreken van enige winter van betekenis konden nauwelijks meeuwen met het slag-net worden gevangen. In totaal werden in Leek 8 Stormmeeuwen en 3 Kokmeeuwen gevangen.

TERUGMELDINGEN

In 1998 werden 224 vogels terug ge-

meld. Tabel 2 geeft hiervan een samenvatting. Door het ontbreken van winters weer van enige betekenis werden Scholeksters niet gedwongen uit te wijken naar zuidelijker gebieden. Slechts één Scholekster werd teruggemeld uit Frankrijk (niet eens geschoten maar gevangen door een ringer). Van de terugmeldingen van de Scholekster betroffen 16 door ons zelf op het nest teruggevangen vogels.

Ook in 1998 kwam weer een groot aantal terugmeldingen van Kokmeeuwen binnen als gevolg van aflezen van de ringnummers met een kijker. 124 van de 134 terugmeldingen hadden betrekking op aflezingen.

Bij Visdief en Noordse Stern hadden

Tabel 2. Aantal terugmeldingen opgenomen in het archief van de ringgroep in 1998 (NL = Nederland, FR = Frankrijk, ES = Spanje, GB = Groot-Brittannië, DF = Duitsland, NO = Noorwegen, SV = Zweden, PL = Polen, GY = Guinee Bissau)

Soort	Land	NL	FR	ES	GB	DF	NO	SV	PL	GY	Tot
Scholekster		52	1			1					54
Kluut		4									4
Bonte Strandloper		2		1	1		1	1	1		7
Grutto		1									1
Rosse Grutto		1								1	1
Wulp		1									1
Tureluur		3						1			1
Kokmeeuw		131	2		1						134
Stormmeeuw		1						1			1
Zilvermeeuw		13				1					14
Visdief		3									3
Noordse Stern											
Totaal		210	3	1	2	2	1	3	1	1	224

Tabel 3. Enkele bijzondere terugmeldingen ontvangen in 1998; de eerste regel (o) geeft de ringgegevens, de tweede regel (+) de vindgegevens weer.

Soort	ringnummer	leeftijd	ringdatum	ringplaats	vinddatum	vindplaats en -omstandigheden
Bonte Strandloper	Arnhem 169.302	na 1 kj	28-09-1984	Holwerd	15-08-1998	Holwerd:gecontroleerd
Rosse Grutto	Arnhem 1.213.259	M na 2 kj	05-05-1988	Holwerd	15-08-1998	GUINEE BISSAU 11.15N 15.52W: gevonden
Wulp	Arnhem 5.254.393	na 1 kj	26-07-1990	Holwerd	08-08-1998	Norrbotten ZWEDEN 65.51N 22.17E: dood gevonden
Tureluur	Arnhem 1.288.025	na 2kj	03-04-1992	De Valom	36003	Holwerd: gecontroleerd
	Arnhem 1.360.745	pullus	35941	Akkerwoude	36021	Holwerd: gecontroleerd
Visdief	Helgoland 7.728.177	pullus	32672	Weser Ems DUITSLAND 53.28N 08.20E	35944	Holwerd: gecontroleerd, broedend

respectievelijk 10 en 2 terugmeldingen betrekking op nestvangsten van door ons zelf geringde vogels.

In tabel 3 zijn enkele bijzondere terugmeldingen vermeld. Als toelichting hierop kan het volgende worden gemeld.

- De vermelde Bonte Strandloper is tenminste 15 jaar oud.
- Voor Rosse Grutto's behoort Guinee Bissau aan de Afrikaanse westkust tot het normale overwinteringsgebied; terugmeldingen hiervandaan zijn echter schaars.
- De terugmelding van een Wulp uit het noorden van Zweden is waarschijnlijk een uit het broedgebied aldaar. Eerder al vingen we een in Finland als niet-vliegvlug jong geringde Wulp.

In tabel 3 zijn twee Tureluurs vermeld die in het binnenland van Fryslân zijn geringd. Wij hebben intussen reeds vijf als niet-vliegvlug jong en twee in de broedtijd in het binnenland van Fryslân als volwassen geringde Tureluurs bij Holwerd gevangen. Het wordt steeds duidelijker dat de Friese binnenlandse populatie Tureluurs na het broedseizoen in elk geval voor een deel eerst naar de Friese kust gaat alvorens weg te trekken naar overwinteringsgebieden rond de Middellandse Zee.

De vangst op het nest van een in Duitsland als niet-vliegvlug jong geringde Visdief bevestigt wederom het gebrek aan trouw aan de geboorteplaats van een deel van de Visdieven. Eerder al vingen we als niet-vliegvlug jong geringde Visdieven uit Oost-Duitsland en Engeland. Overigens hadden vijf van de tien eigen ring-

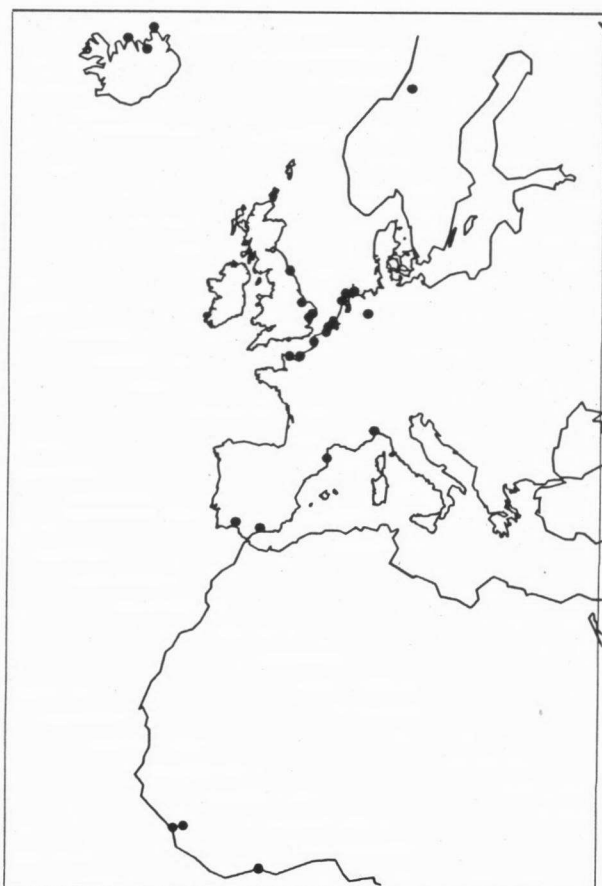
vangsten van Visdieven in 1998 betrekking op vogels die ter plaatse (Holwerd en Leeuwarden) als niet-vliegvlug jong waren geringd. Deze vogels waren dus wel trouw aan hun geboorteplaats.

TERUGMELDINGEN TURELUUR

Van 1980 tot en met 1999 hebben wij bij Holwerd 1.612 Tureluurs gevangen, in hoofdzaak met mistnetten gedurende de nacht op de hoogwater-vluchtplaatsen. Het merendeel van de Tureluurs is na 1990 gevangen: van 1980 tot en met 1990 vingen we 285 Tureluurs, van 1991 tot en met 1999 1.327. Deze vogels hebben intussen een dusdanig aantal interessante terugmeldingen opgeleverd, dat het de moeite waard is deze uit te werken. Ook de terugmeldingen van door Arend Timmerman bij Holwerd geringde Tureluurs zijn in de uitwerking meegenomen. Alle terugmeldingen, met uitzondering van die uit de directe omgeving van Holwerd en uit het binnenland van Fryslân, staan in figuur 1. Er is gekeken naar de herkomst van de vogels: geringd als niet-vliegvlug jong of gevangen in de broedtijd in potentiële broedgebieden. Verder is gekeken naar de terugmeldingen tijdens de trek en uit de winter. Getracht is van deze vogels in te schatten uit welke broedpopulatie ze stammen. Hiervoor is vooral gekeken naar de vleugellengtes. IJslandse Tureluurs hebben lange vleugels (gemiddelde van mannen en vrouwen 170,4 mm), Tureluurs van rond de Noordzee iets kortere (161,7 mm) en Scandinavische korte vleugels (159,1 mm). Er is echter sprake van overlap. Bovendien zijn vrouwen gemiddeld groter dan mannen, maar zijn de geslachten in de hand niet te onderscheiden. In het navolgende zal vooral onderscheid gemaakt worden tussen IJslandse en overige Tureluurs. Vogels groter dan 166 mm zijn gerekend tot de IJslandse ondersoort, de kleinere tot de overige Tureluurs.

HERKOMST

Hoewel de buitendijkse gebieden bij Holwerd een kleine broedpopulatie Tureluurs huisvesten, is het overgrote deel van de bij Holwerd gevangen vogels broedvogel van elders. Zeven

Figuur 1. Terugmeldingen van Tureluurs gevangen bij Holwerd, exclusief terugmeldingen uit de directe omgeving van Holwerd en uit het binnenland van Fryslân.

van de gevangen Tureluurs waren als niet-vliegvlug jong elders geringd: vier in het binnenland van Fryslân, één op Ameland en twee op IJsland. Van deze vogels is het geboortegebied dus bekend. Vier andere terugmeldingen van volgroeide vogels duiden waarschijnlijk ook op de herkomst van de vogels: twee in april uit het binnenland van Fryslân, één van 28 mei uit Noorwegen en één van 21 juni van IJsland.

OVERWINTERINGSGBIEDEN

Veel Tureluurs komen na het broedseizoen naar het Waddengebied. Sommige komen alleen om te 'tanken' voor de trek naar het overwinteringsgebied. Andere komen om hun verenkleed geheel of gedeeltelijk te ruilen, vervolgens te tanken en dan door te vliegen naar het overwinteringsgebied. Weer andere komen om te ruilen en vervolgens in het Waddengebied te overwinteren. Jaarlijks zien we in juli en augustus 's avonds wegtrek van Tureluurs in westelijke richting bij de kust langs.

Van de zeven Tureluurs uit de Friese broedgebieden werden zes in juli en augustus aangetroffen bij Holwerd en één in september. Bekend is dat de Nederlandse broedpopulatie vooral in West-Frankrijk en rond de Middellandse Zee overwintert.

Drie Tureluurs werden teruggemeld uit Afrika: Ivoorkust (november), Sierra Léone (november) en Guinea (maart). West-Afrika is vooral het overwinteringsgebied van Noordeuropese Tureluurs en het lijkt er op dat de drie terugmeldingen betrekking hebben op vogels uit deze broedpopulatie.

Vier terugmeldingen komen uit het Middellandse Zeegebied. Eén uit Italië is van dubieuze datum: 5 juni en zonder opgave van vindomstandigheden. De drie uit Spanje werden daar aangetroffen op 13 maart, 17 april en 2 mei. Zeker de laatste twee behoren waarschijnlijk niet tot de Nederlandse broedpopulatie. Vogels van deze populatie zijn rond deze tijd al in het broedgebied aanwezig.

Uit de winter stammen drie terugmeldingen uit Nederland van buiten de Friese vastelandskust: Callantsoog (NH) en Westenschouwen (Zld) uit januari en Vlieland uit februari. Gezien de vleugellengtes van deze vogels (168-173 mm, gemiddeld 170,3 mm) betroffen het waarschijnlijk IJslandse Tureluurs.

Uit België en NW-Frankrijk komen zes terugmeldingen: drie tijdens de herfsttrek (13 augustus en 6 en 14 september), twee uit de winterperiode (23 november en 5 december) en één uit het voorjaar (15 april). Van de oostkust van Engeland komen vier terugmeldingen: één tijdens de herfsttrek (21 juli), twee tijdens de winter (27 december en 30 januari) en één uit het voorjaar (9 april).

De terugmeldingen uit de winter uit België, Frankrijk en Engeland zijn duidelijk: deze vogels overwinteren hier. De vleugellengtes van deze vogels

Tabel 4. Ring- en vindmaand van Tureluurs geringd en teruggemeld in de omgeving van Holwerd.

ringmaand	vindmaand											
	jan	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	okt	nov	dec
jan												
feb												
mrt												
apr								1		1		
mei												
juni												
juli								1				
aug				1				1	3			
sep					1			1		1		
okt		1								1		
nov												
dec									1			

(167-173 mm, gemiddeld 169,3 mm) doet vermoeden dat het hier om IJslandse Tureluurs gaat. De terugmeldingen uit najaar en voorjaar kunnen op zowel overwinterraars als doortrekkers duiden. Het zijn in elk geval geen IJslandse Tureluurs (vleugellengtes 156-164 mm, gemiddeld 159,5 mm). Tussen de terugmeldingen uit Engeland zit een merkwaardig geval. Deze vogel werd op 21 juli 1978 in Engeland geringd en op 21 september 1985 bij Holwerd teruggevangen. De vogel had een vleugellengte van 156 mm, zodat er geen sprake is van een IJslandse Tureluur die via Engeland naar Nederland is gekomen. Op 21 september had de vogel tijdens de vangst bij Holwerd de handpenruil onderbroken bij acht nieuwe handpenen. Mogelijk is het een van de weinige in Engeland geboren Tureluurs die in Nederland overwintert. De combinatie van vleugellengte en ruionderbreking maakt het echter aannemelijk dat het een Scandinavische vogel betreft die rond de Middellandse Zee of in West-Afrika overwintert. Kennelijk trok deze vogel het ene jaar via Engeland en een volgend jaar via de Waddenzee naar zijn overwinteringsgebied.

gezet. Negen van deze vogels behoren gezien de vleugellengtes tot de IJslandse ondersoort (169-176 mm, gemiddeld 171,7 mm). Zij verbleven tussen 30 juli en 23 april bij Holwerd. De vleugellengtes van de overige vijf vogels waren 156-162 mm, gemiddeld 159,6 mm. Zij waren bij Holwerd aanwezig tussen 23 april en 16 september hetgeen in vergelijking met de IJslandse Tureluurs suggereert dat zij in de winter het Waddengebied hadden verlaten.

CONCLUSIE

De trek van de Tureluur is ingewikkeld. Diverse deelpopulaties mengen zich tijdens de trek en in de overwinteringsgebieden. Uit ons materiaal blijkt duidelijk dat in juli - augustus een deel van de bij Holwerd aanwezige Tureluurs broedvogel is uit het binnenland van Fryslân. Een ander deel van de vogels is van Scandinavische oorsprong en trekt via de Waddenzee en de Westeuropese kusten naar West-Afrika. In de loop van de zomer arriveren ook vogels van IJsland. Een deel hiervan overwintert en een ander deel verplaatst zich, al

Tabel 5. Vleugellengtes van Tureluurs uitgesplitst naar de onderscheiden groepen terugmeldingen (de standaardafwijking is een spreidingsmaatstaf in de statistiek).

groep	aantal	gemiddelde vleugellengte	standaardafwijking
Nederlands broedgebied	6	162,7	2,25
IJslands broedgebied	3	167,3	2,51
Nederland (IJslandse)	12	171,3	2,5
Zuidelijke Noordzee/Kanaal winter	3	169,3	3,21
Noors broedgebied	1	160	
Afrika	3	159,3	2,31
Middellandse Zee	4	157,8	2,06
Zuidelijke Noordzee/Kanaal trek	4	159,5	3,42
Nederland overige	5	159,6	2,88

Een andere merkwaardige terugmelding betreft een vogel geringd op 23 april 1983 in Münster, Duitsland en teruggevangen bij Holwerd op 5 mei 1984. Mogelijk een vogel die overwintert heeft in de Middellandse Zee en door Centraal-Europa is teruggekeerd naar de Waddenzee? In april is er in Münster een top in de doortrek van Tureluurs.

Uit de omgeving van Holwerd zelf komen 14 terugmeldingen, merendeels eigen terugvangsten. In tabel 4 zijn de ring- en vindmaand tegenover elkaar

of niet onder invloed van winterse omstandigheden, alsnog naar de zuidelijke Noordzee en het Kanaal: Engeland, België en Noord-west-Frankrijk.

Met behulp van lichaamsmaten zoals vleugel- en snavelengte (de biometrie), ruigegevens en literatuur zal in de toekomst verdere uitwerking plaats moeten vinden. Dat terugmeldingen hierbij een waardevol gegeven zijn, blijkt uit tabel 5. Hierin zijn de vleugellengtes van diverse groepen terugmeldingen gegeven. De IJslandse vo-

gels onderscheiden zich van de rest door hun langere vleugels. De overige

vogels zijn veel kleiner, maar binnen deze groep zijn de vogels van de Ne-

derlandse broedpopulaties gemiddeld groter.

PUBLICATIES

In 1998 werden geen artikelen gepubliceerd die (mede) betrekking hadden op het materiaal verzameld door de ringgroep.

DANKWOORD

Rijkswaterstaat en de Suikerunie verleenden toestemming tot het betreden van respectievelijk de landaanwinningswerken aan de Friese kust en de vloeivelden te Hoogkerk. Christiaan Salvesen verleende toestemming tot het ringen van Visdieven en Kokmeeuwen op het dak van de voormalige Frico te Leeuwarden. Het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij verleende ontheffing van artikel 16 van de Natuurbeschermingswet waardoor het vangen van vogels aan de Waddenkust mogelijk was. Aan allen komt mijn hartelijke dank toe.

De volgende personen werkten mee aan het vangen van vogels: Hilbrand Aalders, Jouko Dijkstra, Eddy Douwma en Jaring Roosma.

Klaas Koopman (coördinator Steltloperringgroep FFF), Diligencelaan 11, 9351 PR Leek (tel.: 0594-51891)
